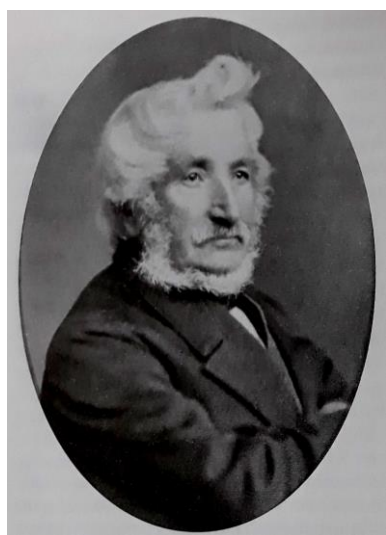

Nedre Gjøvik

Med sin beliggenhet på sørsiden av Hunnselva hadde Nedre Gjøvik beskjedne jordbruksarealer. Disse besto av Gjøvikjordet, som lå nederst, med Tongjordet ovenfor. I tillegg hadde man Berghusskogen som kunne benyttes til beite. Da den opprinnelige garden Gjøvik ble delt på 1600-tallet, fikk Øvre Gjøvik betydelig større arealer. Hvis delingen skulle ende opp med to likeverdige parter, har man lagt vekt på betydningen av rettighetene som Nedre Gjøvik hadde ved å ligge ved Hunnselva. Gjøvikjordet lå inntil husene og parken på garden.

Hovedbygningen og drengestua på Nedre Gjøvik. Postkort Th. Møller

John Mjøen (1801-1883)
Bilde: Oppdal Bygdebok

Glassverksgründeren Caspar Kauffeldt kjøpte garden i 1804 av Daphin Nielsen og gjorde den til hovedkvarter for sin industrivirksomhet. I tillegg hadde Kauffeldt betydelige eiendommer i Vardal og Biri som sikret ressursgrunnlaget for produkter fra jord og skog. I 1838 overtok Wexel Hansen Kauffeldt eiendommen og glassverket etter sin far. Glassvirksomheten ble nedlagt i 1843, samme år som Kauffeldt senior døde. I årene fram til Wexel Hansen Kauffeldt selv døde i 1859 medvirket han til prosessen som endte med at Gjøvik fikk status som kjøpstad i 1861.

Nedre Gjøvik ble i 1861 solgt på auksjon til lensmann John Mjøen fra Oppdal og svigersønnen Niels Hansen, som var gift med

Synner Nor-Mjøa på Oppdal som John Bygde opp til en staselig lensmannsgard. Husene brant i 1871 og Helene og John Mjøen flyttet etter dette til datter og svigersønn på Nedre Gjøvik. Bilde: Oppdal Bygdebok

Mjøens datter Augusta. Augusta og Niels Hansen bodde noen år på Haugsrud i Romedal før de flyttet til Gjøvik. John Mjøen (1801-1883) var sønn av lensmann Halvor Wasleggen på Nesto i Oppdal og etterfulgte sin far i embetet i 1827. Han hadde vært skriverdreng hos stiftsamtmannen i Trondhjem noen år før han flyttet tilbake til hjembygda. I 1826 kjøpte John Mjøen garden Synner Nord-Mjøa og gjorde den til lensmannsgard. Ved siden av lensmannsgjærningen studerte han jus og kunne i 1843 ta juridisk embetseksamen. Han var en svært dyktig forvalter av jordeiendommen, kjøpte etter hvert opp flere gardsbruk og teiger og ble en velstående mann.

Auksjon over garden Nedre Gjøvik ble tillyst 29. januar 1861. Annonsen forteller at det medfølger to årgangskverner, ett sagbruk, to frukthager og fiskerettigheter i så vel Mjøsa som i Hunnselva. Bebyggelsen på er tilpasset en «conditionered Familie.

John Mjøen giftet i seg i 1831 med Jentine Jonette Hauan fra Trondhjem. Hun døde imidlertid allerede i 1832 etter å ha født parets første barn. I 1833 giftet John Mjøen seg igjen, denne gang med Marie Helene Schøyen (1810-1900) fra Land, som selv bare brukte Helene som fornavn.

Helene og John fikk fem barn, og det var datteren Augusta (1834-1924) som skulle bli den mest kjente av disse. Hun forlovet seg med sin mors fetter Bjørnstjerne Bjørnson, til foreldrenes store misbilligelse. De sørget for at forholdet tok slutt, og at Augusta kunne gifte seg med den mer passende agronomen Niels Hansen (1824-1904). I 1873 overdro lensmannen sin halvpart i Nedre Gjøvik til svigersønnen, og Niels Hansen ble da eeneier. På Oppdal hadde John Mjøen investert betydelig i nye hus på lensmannsgarden. Dette gikk tapt under en brann i 1871. Etter dette flyttet lensmannen og kona Helene til datteren og svigersønnen på Gjøvik. Her døde John Mjøen i 1883 og Helene i 1900.

Familietreff på Mjøa 1916. Sittende: Anne Røddesnes med datteren Gunvor på fanget. Stående, fra venstre: Alf Mjøen, Augusta Mjøen, Josefine Mjøen, Claire Mjøen, Ragna Jacobi (f. Mjøen) Sonja Mjøen, Joan Alfreed Mjøen, Sigrun Mjøen, Marit Fjøsne Mjøen, Fridtjof Mjøen, Even Mjøen, Peder Røddesnes og Jørgine Mjøen. Bilde: Oppdal Bygdebok

Niels Hansen vokste opp i Aker som sønn av mølleier Jens Hansen og Kari Nilsdatter Flaaten. De fikk fire sønner, og de tre som vokste opp ble alle gardbrukere og mølleiere. Alle brukte Hansen som etternavn. Jens Hansen var sønn av Anne Johansdatter og Hans Hansen Kjensjord på Biri. Hans hadde vært gardbruker på Stumlien, men endte opp som husmann, etter hvert på flere gardar. Jens Hansen fikk en god kristelig oppdragelse, der særlig faren var en sterk inspirasjon. I tillegg ble han påvirket av Hans Nielsen Hauges oppbyggelige virksomhet i distriktet. På grunn av denne kontakten kom han til Hans Nielsen Hauges mølle i Aker. Mølla lå på Bakke Gård som var eid av Hauges bror Mikkell. Jens Hansen kjøpte halvparten av garden i 1817 og 1824 kunne han overta resten. Han ble dermed mølleier. Sønnen Niels, som ble født i 1824, vokste opp med drift av gardsbruk og mølle.

Familien var privilegert, rent økonomisk sett, og Niels fikk utdanning som agronom i Sverige. Han fikk stilling som statsagronom og reiste rundt for å veilede bønder i gardsdrift. Augusta Mjøen, som han senere ble gift med, forteller i sine erindringer om hvordan kontakten mellom de to oppsto: «*Den sommer kom Statsagronom Hansen til Opdal. Han var ved stipendium*

utdannet ved Upsala høiere Landbrugsskole – senere ansat i Amtet som Lærer i Engvanding og var som saadan ogsaa rekvireret til flere større Gaarde i Opdal». Da Niels Hansen senere ble gardbruker på Nedre Gjøvik hadde han god faglig bakgrunn.

Hunnselva kunne gi og ta

Det stærke Regnveir paa Gjøvikfanten har bragt Elve og Bække til anselig Høide. Nat til Søndag var Vandet ifølge "Kr. Amtst." øget saa betydelig, at det ud paa Formiddagen gik over sine Bredder. Wangs Hundselven, hvori en Del gjensiggende Tømmer kom i Drift, anrettede Vandet paa flere Steder betydelig Skade. Søndag Formiddag styrtede en Sag, tilhørende Gaarden nedre Gjøvik overende; Broen over Elven, som til forskjellige Tider har lidt under Tømmerflodninger, blev saamtidig trykket ud til en stor Cirkel, hvorved den saagodt som er bleven ubrugelig for Kjørjel. Mustads Kardefabrik var stærkt truet og led ogsaa endel tilligemed andre Bygninger ved Veiten. Flere mindre Ulemper foraarjagedes hist og her ved Vandet. Mandag var det Ophold og Vandstanden var da atter minket.

Hunnselva var selve livsnerven for det som hadde utviklet seg rundt Nedre Gjøvik. Men den kunne være lunefull og farlig. I oktober 1872 oppsto et sterkt regnvær og Hunnselva tok med seg tømmer som hadde blitt liggende igjen. Dette stuet seg opp ved brua og ødela denne og Nedre Gjøvik sag styrtet over ende.

Nyt sagbrug paa Gjøvik. Løitnant Mjøen paa nedre Gjøvik har fortiden under opførelse en større sag med høvleri paa pladsen nedenfor nedre Gjøvik mølle, paa den anden side af broen. Indretningen skal drives med vandkraft.

Som bekjendt er der for to nye, tidsmæssige sagbrug med tilhørende høvlerier her paa stedet, nemlig Wangs og Fischers. Dertil kommer Mustad & søns sag lidt udenfor bygrænsen. Men trods dette har man ikke kunnet skaffe hurtigt nok materialier under den paa-gaaende livlige byggevirkksomhed i det senere. Saa vi tviler ikke om, at ogsaa den nye sag vil faa fuldt op at bestille.

Enhvert tiltag af denne art, hvorved ny virksomhed skabes, nye erhvervsilder for byens befolkning opstaar, bør hilses med glæde.

Samhold kunne 5. desember 1896 meddele: «Løitnat Mjøen paa Nedre Gjøvik har fortiden under opførelse en større sag med høvleri paa pladsen nedenfor Nedre Gjøvik mølle, paa den anden side af broen. Indretningen skal drives med vandkraft.»

Ekteparet Mjøen Hansen fikk sju barn, med Alf som den yngste. Han var offiser og politiker og hadde mange ideer og initiativ til virksomheter. I 1894 tok han over Nedre Gjøvik. I likhet med Kauffeldt mente han at ressursgrunnlaget for gardsdrift var for lite, så han kjøpte i 1904 gardene Tranberg og Kirkeby i Vardal. Som utslag av sine ambisjoner om gardsdrift bygde han den store driftsbygningen på Nedre Gjøvik. Her hadde han til å begynne med storfe før han gikk over til griser. Dette driftsopplegget passet nok heller ikke, så han endte opp med å fylle den store bygningen med høner. Han var imidlertid ingen dyktig bonde. Ludvik Skjerven på By karakteriserte ham som den dårligste gardbrukeren i Vardal. Alf Mjøen hadde imidlertid sterke sosialpolitiske interesser, som han utviklet og pleide sammen med sin kampfelle Johan Castberg. Alf Mjøen utparsellerte Kirkeby til arbeiderbruk, mens Tranberg ble solgt til AS Tranberg i 1940.

Nedre Gjøvik

K A R T

over

det til Byanlæg udseede Terrain ved

GJÖVIK

i Vardals Præstegjæld, Christians Amt,
med den foreslaaede Regulering

ET 230:60

Augusta Mjøen (1834-1924) og Niels Hansen (1824-1904), foreldrene til Alf Mjøen. Bilde: Vardal Bygdebok

Alf Mjøen (1869-1956), eier av Nedre Gjøvik 1894 til 1956. Bilde: Digitalt museum

Johan Castberg sto i bresjen for Arbeiderdemokratene, som kjempet for fattigfolk og husmenns rettigheter og levekår. Mens Castberg tok sine kamper i storpolitikken, satte Mjøen ut ideene i praksis. Han stykket opp Kirkeby til små bruk som kunne fø noen dyr. Brukene solgte han til arbeidere og sørget for hus og finansiering. Han drev sagbruk og sørget for å få avsetning på materialer ved å sette opp hus for salg og utleie. Den store trebygningen «Sandsgården» ble satt opp som en leiegård. Gjøvikjordet ble delt opp i store festetomter som var tiltenkt velsituerte som hadde anledning til store og dyre hus. Festeavgiften tilfalt Gjøvik Gård, og senere kommunen, etter Mjøens død i 1956.

Da Gjøvik fikk utvidet sitt areal i 1921, markerte dette slutten på aktivt jordbruk på Nedre Gjøvik. Det tok imidlertid lang tid før arealene ble bygget ut. Først i 1935 kjøpte Gjøvik kommune Tongjordet og Berghus av Alf Mjøen. Nybrua ble bygget i 1937, og fram mot krigsutbruddet i 1940 ble det igangsatt en rekke boligprosjekter.

Kilder:

Bygdebok for Oppdal

Petter Lillebrænd: Årbok nr1, Alf Mjøen

Torgeir Lauvdal: Vardal Bygdebok

Nasjonalbiblioteket: Norske aviser

Digitalarkivet: Folketellinger og kirkebøker